

Robert Kurelić

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

## Nada Klaić i grofovi Celjski: tri desetljeća kasnije

*Nada Klaić je 1982. objavila knjigu Zadnji knezi Celjski v deželah sv. krone s kojom je dovela u pitanje dotadašnja historiografska stajališta o ovoj moćnoj obitelji s posjedima na području Svetoga Rimskog Carstva i Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva. I knjiga i okrugli stol organiziran povodom objave predstavljali su svojevrsni izazov tadašnjoj slovenskoj, ali i jugoslavenskoj historiografiji koje je Klaić optužila za zanemarivanje političke povijesti kasnoga srednjeg vijeka, ali i za nekritički subjektivno stajalište prema samim Celjskima. U ovome radu autor se osvrće na doprinos Nade Klaić poznavanju povijesti Celjskih, kao i na neke od većih kritika koje joj je uputio, sa stajališta hrvatske historiografije, Tomislav Raukar.*

### Uvod

U svome dugotrajnom i plodnom opusu Nada Klaić često je polemizirala sa svojim prethodnicima i suvremenicima te se nije ustručavala kritiziranja kada je vjerovala da je njezin stav ispravan. Pritom je znala uputiti vrlo „otrovne strelice“, kao u prikazu knjige Dominika Mandića *Rasprave iz stare hrvatske povijesti* u kojem je autora doslovno optužila za „iskrivljavanje izvornog materijala“ i postavljanje teorija zasnovanih na „neistinitoj interpretaciji izvora“. <sup>1</sup> Mandića, koji je u emigraciji živio od 1939. i nije uživao naklonost vladajuće Partije, nije bilo teško napadati, pa i optuživati da se „stavio u službu određene politike“ – misleći pritom vjerojatno na ustašku emigraciju. Međutim, Nada Klaić jednako je beskompromisna bila i u kritikama upućenim Viktoru Novaku, tada cijenjenom članu Srpske akademije nauka i umetnosti te deklariranom antifašistu i antiklerikalcu. Minuciozno je raščlanila njegovu knjigu *Zadarski kartular samostana svete Marije* te zaključila kako „način, na koji Novak tekst izdaje, zavodi u bludnju“. <sup>2</sup> Poznata je, nadalje, i

1 Nada Klaić, /rec./ „Dominik Mandić, *Rasprave iz stare hrvatske povijesti*, Rim: Hrvatski povijesni institut, 1963“, *Historijski zbornik* 21-22/1968-1969 (1969): 605-611.

njezina dugogodišnja polemika s Lujom Margetićem, riječkim pravnim povjesničarom, s kime je gotovo konstantno „ratovala“ u svojim radovima<sup>3</sup> i koji joj pritom nije nimalo ostajao dužan.<sup>4</sup> Njezin „borbeni duh“, lov na falsifikate među izvorima hrvatskog srednjovjekovlja, sukob sa svim prošlim i suvremenim autoritetima na polju historiografije, ali u neumorni i predani rad sa studentima, priskrbili su joj auru strahopoštovanja koja je, čini se, stajala na razmeđu divljenja i prijezira. Želimo vjerovati da je Nadi Klaić, prvoj ženi u „muškoj“ historiografiji, takav renome donekle i godio. U svakom slučaju, ona je i u poznim godinama nastavila kročiti svojim putem i provocirati na sebi svojstven način, argumentima u čiju ispravnost nije ni najmanje sumnjala. Nakon desetljeća borbe s tradicionalnim problemima hrvatskog srednjovjekovlja, potkraj sedamdesetih godina prošlog stoljeća dohvatila se i teme koja, u tadašnjem shvaćanju hrvatske, pa i jugoslavenske historiografije, nije bila zanimljiva ni nacionalno ni klasno. Bili su to grofovi Celjski.

### Grofovi Celjski – uspon „srednjeg sloja“ plemstva

Grofovi Celjski svojevrsno su „trinaesto prase“ u nacionalnim historiografijama svih zemalja na kojima su se prostirali njihovi posjedi i u kojima su u određenom periodu imali važan utjecaj na politička zbivanja. Razlog tomu leži u činjenici da je njihov uspon prema vrhu društvene piramide tekao paralelno s promjenama koje su dubinski transformirale društvo Svetoga Rimskog Carstva u kasnom srednjem vijeku. Upravo ih je pokušaj da se prilagode novim okolnostima doveo u situaciju da je njihov položaj u historiografiji u toj mjeri ocrnjen da je donekle – možemo slobodno reći – i demoniziran.

Sukob između cara Fridrika I. Barbarosse i vojvode Henrika Lava predstavljao je prekretnicu u društveno-političkoj povijesti Carstva, i to prvenstveno kroz prizmu odnosa u feudalnoj piramidi. Ambiciozni vojvoda Saske i Bavorske, ujedno i najmoćniji velikaš u Njemačkoj, izazivao

2 Nada Klaić, „Nekoliko riječi o kartularu samostana sv. Marije u Zadru“, *Historijski zbornik* 19-20/1966-1967 (1968) 1-4, 501-515.

3 Čitav je članak posvetila osporavanju Margetićeve tvrdnji o dolasku Mađara na Rab 1070. god. Usp. Nada Klaić, „Još o prvom 'čudu' iz djela *Historia sancti Christophori martyris*“, *Jadranski zbornik* 12/1982-1985 (1985): 525-538.

4 Knjigu o Vinodolu smatrao je ispod „razine drugih ostvarenja autora“. Usp. Luj Margetić, /rec./ „Nada Klaić, Vinodol od antičkih vremena do knezova Krčkih i Vinodolskog zakona, Pazin - Rijeka, 1988., 143 str.“, *Historijski zbornik* 41 (1988), 345-348.

je zavist među ostalim kneževima te sijao strah među grofovskim obiteljima unutar i u susjedstvu svojih vojvodstava koji su se, s pravom, pribojavali „medijalizacije“ od strane moćnog kneza. Medijalizacija (njem. *Mediatisierung*) je bio proces podvrgavanja dotada neovisnih velikaških obitelji, prvenstveno grofovskog ranga, i ukidanja njihove neposredne veze s carem. Prema Henrikovom shvaćanju vojvoda je predstavljao vrhovnu instancu moći kojoj su vjernost morali dugovati svi plemići, gradovi i crkve na teritoriju vojvodstva, bez obzira na prethodno stečene povlastice ili imunitete.<sup>5</sup> Paradoksalno, upravo se pad Henrika Lava smatra početkom postojanja kneževskog staleža (*Reichsfürstenstand*), izdvojenog od ostatka plemstva. Kneževi (*Fürsten*) su, kao zaseban stalež spomenuti prvi puta u takozvanoj „Ispravi iz Gelnhäusera“ 1180. godine u kojoj je objavljena presuda kojom je Henrik lišen svojih vojvodstava.<sup>6</sup> Time su udareni temelji stvaranju teritorijalnih kneževina koje su odmijenile dotadašnja plemenska vojvodstva – Švapsko vojvodstvo nestaje nakon Štaufovaca, a Sasku Fridrik I. mrvi u više dijelova – i dovele do fragmentacije Svetoga Rimskog Carstva. Kako bi si osigurao potporu kneževa protiv vojvode, Fridrik I. im je pristao prenijeti temeljne kraljevske ovlasti: sudsku vlast, pravo na iskorištavanje ruda i kovanje novca, čime su stekli osnovne poluge za jačanje svoje moći naspram onih plemićkih obitelji koje nisu pripadale kneževskom staležu.<sup>7</sup> Tome svakako treba pridodati i pravo izbora kralja koje je Karlo IV. godine 1356., doduše, ograničio na elektorski kolegij. Međutim, kneževi su svakako u Carstvu shvaćeni kao glavni akteri državne politike i oni koje car u svakodnevnom državničkom poslu treba konzultirati. Nakon što je njihov status pravno definiran, počeli su i oni sami provoditi politiku medijalizacije nad plemstvom, gradovima i klericima na svome području. Ponajprije se to odnosilo na grofovske obitelji koji su im svojim posjedima i utjecajem mogli konkurirati i ugroziti njihovu regionalnu prevlast.<sup>8</sup>

5 Bernd Schneidmüller, „Heinrich der Löwe. Innovationspotentiale eines mittelalterlichen Fürsten“, *Staufer & Welfen. Zwei rivalisierende Dynastien im Hochmittelalter*, ur. Werner Hechberge i Florian Schuller (Regensburg 2009), 50-65.

6 Heinrich Appelt, *Die Urkunden Friedrich I. Teil 3: Die Urkunden Friedrich I. 1168-1180* (Hannover 1985), 360-361.

7 Dieter Mertens, „Der Fürst: Mittelalterliche Wirklichkeiten und Ideen“, *Der Fürst: Ideen und Wirklichkeiten in der europäischen Geschichte*, ur. Wolfgang Weber (Köln 1998), 67-89.

8 Heinrich Mitteis, *Lehnrecht und Staatsgewalt: Untersuchungen zur Mittelalterlichen Verfassungsgeschichte*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft (Weimar 1933), 69, 273; Steffen Schlinker, *Fürstenamt und Rezeption: eichsfürstenstand und gelehrte Literatur im späten Mittelalter* (Köln 1999), 25-26.

Uspon teritorijalnih kneževa doveo je, istovremeno, i do promjene u naravi carske vlasti. Henrik II. bio posljednji vladar koji je pokušavao Sveto Rimsko Carstvo pretvoriti u centraliziranu monarhiju s jakom i nasljednom središnjom vlašću.<sup>9</sup> Njegov neuspjeh i propast plemenskih vojvodstava, na kojima su Otonovci, Salijci i Štaufovci gradili svoju moć u autoritet, dovelo je do strukturnih promjena u Carstvu. Prijenos ovlasti na kneževe oslabio je vladara, a konačni udarac „starom načinu“ upravljanja zadan je u vrijeme Fridrika II. Posljednji Štaufovac gotovo potpuno se koncentrirao na svoje Sicilsko kraljevstvo dok je Njemačku prepustio svome sinu Henriku (VII.).<sup>10</sup> Njegovi pokušaji jačanja središnje vlasti doveli su ga u sukob s ocem koji ga je detronizirao i zatočio te izdao nove privilegije kneževima.<sup>11</sup> Odustajanje od smislene politike sjeverno od Alpa prouzročilo je i nestanak švapskog vojvodstva, a time i nestanak zadnjih tračaka carskog autoriteta nakon Fridrikove smrti, što je dovelo do dvadesetogodišnjeg *interregnuma*, razdoblja vladavine nekolicine careva lišenih ikakve moći u kojem je dodatno narasla moć izbornih kneževa, sve užeg kruga najmoćnijih vazala u Carstvu. Tek je izbor Rudolfa I. Habsburga ponovno uspostavio neosporenu monarhiju iako je činjenica da je izbor pao na relativno beznačajnog i „siromašnog grofa“, kako ga je nazivao njegov moćni konkurent Otokar Přemysl, jasno naznačila kakvog su si cara kneževi priželjkivali.<sup>12</sup> Rudolf je iskoristio Otokarovu bunu kako bi okupio kneževe oko sebe, a nakon što ga je porazio oduzeo mu je vojvodstva Austriju i Štajersku te ih podario svojim sinovima, čime je stvorio temelje za habsburšku prevlast u Podunavlju.<sup>13</sup> Međutim, poučeni iskustvom svojih prethodnika, njegovi su nasljednici shvatili da se izbornim kneževima može nametnuti samo onaj vladar koji ima dovoljan oslonac u svojim nasljednim zemljama te su počeli ustrajno raditi na okrupnjivanju svojih posjeda na jugoistoku Carstva, proširivši se u nekoliko generacija na Kranjsku, Korušku i Tirol.

---

9 Stefan Weinfurter, „Die Zentralisierung der Herrschaftsgewalt im Reich unter Kaiser Heinrich II.“, *Historisches Jahrbuch* 106 (1986), 241-297.

10 Njegovo se ime piše u zgradama jer nije vladao samostalno već je izabran za kralja i detroniziran za očeva života.

11 Christian Hillen, Wolfgang Stürner i Peter Thorau, *Der Staufer Heinrich (VII.). Ein König im Schatten seines kaiserlichen Vaters* (Göppingen 2001).

12 Michael Salewski, *Geschichte Europas: Staaten und Nationen von der Antike bis zur Gegenwart* (München 2000), 578.

13 Karl-Friedrich Krieger, *Rudolf von Habsburg* (Darmstadt 2003).

Uspon grofova Celjskih sudbinski je vezan uz spomenute promjene na jugoistoku Carstva i dolazak u orbitu Habsburgovaca. Ulrik II. Žovnečki – obitelj postaje poznata po Celju tek 1333. – prenio je svoje alodijalne posjede vojvodi Fridriku Lijepom i time postao njegovim vazalom, stekavši naklonost Habsburgovaca i brojna druga lena u Savinjskoj dolini i Štajerskoj. Tim činom Celjski su pristali na medijalizaciju od strane Habsburgovaca, ali su pritom nastavili voditi aktivnu dinastičku politiku i, kao plaćenici u službi više moćnih dinastija, graditi svoju mrežu u regiji. Rivalstvo Habsburgovaca, Wittelsbachovaca i Luksemburgovaca iskoristili su kako bi dosegli grofovski rang 1372., a vezivanje uz Sigismunda Luksemburškog otvorilo im je put prema stjecanju posjeda u Hrvatsko-ugarskom Kraljevstvu, ali i emancipaciji od leopoldinske grane Habsburgovaca čiju je vlast Sigismund Luksemburški sustavno umanjivao.<sup>14</sup> Oslobođenje od lenške ovisnosti prema Habsburgovcima i uzdignuće na kneževski rang 1436. godine predstavljale su krunu njihova stoljetnog uspona, što im je, međutim, donijelo i trajno neprijateljstvo vojvode, a kasnije i cara Fridrika III.<sup>15</sup> Poništenje medijalizacije i narušavanje teritorijalnog integriteta habsburških kneževina dovelo ih je na zao glas na bečkom dvoru, što je imalo kao posljedicu i njihov smještaj u okvir „negativaca“ u suvremenim i kasnijim narativnim izvorima nastalim pod patronatom Habsburgovaca.

### Povijest pišu pobjednici

Vjerojatno jedan od najoštrijih kritičara Celjskih bio je Eneja Silvije Piccolomini – kasniji papa Pio II. – koji je petnaest godina proveo u službi Fridrika III., prvo kao dvorski pjesnik, a potom i kao ambasador. Celjske spominje gotovo u svim svojim djelima: *Historia Australis*, *Historia Bohemica*, *De Europa*, *De viris illustribus* te u nizu pisama.<sup>16</sup> Najkritičniji je

14 Habsburgovci su se 1379., nakon smrti Rudolfa IV., podijelili u dvije loze, Albertince s Austrijom i Leopoldince sa svim ostalim nasljednim zemljama. Dok su Albertinci bračnim vezama stali uz Sigismunda Luksemburškog, Leopoldinci su mu se suprotstavljali.

15 Robert Kurelić, „Pregled povijesti grofova Celjskih“, *Historijski zbornik* 59 (2006), 201-216.

16 Narativne izvore o Celjskim grofovima obradio je u svojoj doktorskoj disertaciji, a zatim i objavio Janez Mlinar. Njegova knjiga izvrsna je, kako zbog svojeg analitičkog dijela, tako i zbog velike količine prikupljenih ulomaka o Celjskima na jednom mjestu – Janez Mlinar, *Podoba Celjskih grofov v narativnih viri* (Ljubljana 2005).

bio prema Barbari Celjskoj i Ulriku II. Sigismundovu suprugu opisao je kao lascivnu i pohotnu ženu koja je posjedovala tako „neiscrpan libido da nisu muškarci nju nagovarali, već ona njih“. O njezinom nećaku imao je još gore mišljenje te ga je optužio za nasilje svih vrsta, uključujući i silovanja i otmice.<sup>17</sup> U pismu napuljskom kralju Alfonsu iz 1457. Piccolomini zaključuje da je ubojstvom Ulrika II. Ladislav Hunyadi učinio uslugu kršćanstvu ravnu onoj njegova oca koji je obranio Beograd od Mehmeda II. Pritom ih je obojicu nazvao neprijateljima vjere: sultana vanjskim, a Ulrika unutarnjim.<sup>18</sup> U zaključku analize Piccolominijevih spomena Celjskih slovenski povjesničar Janez Mlinar zaključio je da je njegova nesnošljivost prema Celjskima stvorila paradigmu koja je odredila daljnju sudbinu obitelji u historiografiji. Usporedba Celjskog grofa s Osmanlijama iz pera tadašnjeg kardinala i kasnijeg pape bila je ravna smrtnoj presudi te je nalikovala svojevrsnoj *damnatio memoriae*, a „u očima obrazovanih ljudi u kasnijim stoljećima u potpunosti degradirala Ulrika II“.<sup>19</sup> Takvu su ocjenu nekritički preuzimali kasniji kroničari, a prisutna je čak i u 20. stoljeću. Tome je doprinos dala i spisateljska djelatnost na dvoru Matije Korvina koji, kao nasljednik Ulrikovog najvećeg rivala u Ugarskoj, Ivana Hunyadija, svakako nije imao interesa pokazati ni trunke blagonaklonosti prema poraženim i izumrlim suparnicima. Njegov dvorski kroničar, Johannes Thuróczy (Ivan Turočki), u *Chronica Hungarorum* je Ulrika II. okarakterizirao kao kukavicu koji je pobjegao s Ladislavom Postumnim pred Osmanlijama, ali istovremeno i kao bolesno ambicioznog i arogantnog. Thuróczy se, pritom, koristio Piccolominijevim *Historijama*, a i sam je poslužio kao izvor drugom velikom humanistu i svom nasljedniku u mađarskoj historiografiji, Antoniju Bonfiniju, koji je njegovu ocjenu o Celjskima preuzeo u svojoj *Rerum Ungaricarum decades*. Slično je postupio i Pietro Ransano, također pisac pod Korvinovim patronatom. Ono što je Piccolomini ostvario na njemačkom govornom području, Thuróczy i njegovi nasljednici učinili su na mađarskom i time potpuno demonizirali Celjske sve do modernoga doba.<sup>20</sup>

Odnos prema Celjskima u historiografiji 19. i većeg dijela 20. stoljeća proizašao je iz temelja koje su Piccolomini i Thuróczy onomad postavili. Iako je, prema riječima austrijskog povjesničara Heinza Dopscha, u 20. stoljeću historiografija zemalja u kojima su Celjski djelovali, obitelji

---

17 Mlinar, *Podoba*, 218-220.

18 Mlinar, *Podoba*, 251.

19 Mlinar, *Podoba*, 89.

20 Mlinar, *Podoba*, 121-125.

doduše pripisivala ulogu koja je odgovarala njihovoj moći, na njih se gledalo gotovo isključivo kao antagoniste ili neprijatelje.<sup>21</sup> Mađarska historiografija ih je spominjala kao suparnike Hunyadijevaca. Češka se doticala Ulrikove službe kao guvernera Češke i pokušaja carice udovice Barbare da zadrži svoj veliki utjecaj nad češkom krunom. Jedini autor koji je Celjske postavio u središte svoga interesa bio je Austrijanac Franz Krones Ritter von Marchland koji je 1871. objavio izvore za povijest Celjskih, više znanstvenih radova, a zatim 1883. i Celjsku kroniku.<sup>22</sup> Nakon „kronike“ njegov je interes za ovu temu splasnuo, a nije, čini se, ni u većoj mjeri utjecao na austrijsku historiografiju koja je zastupala stajalište koje je išlo od „grubog podcjenjivanja do potpune negacije“.<sup>23</sup> Tek je Heinz Dopsch u svome radu *Die Grafen von Cilli – ein Forschungsproblem?* iz 1975. po prvi puta postavio u prvi plan potrebu istraživanja samih grofova Celjskih i vrednovanja njihove uloge u historiografijama u regiji. Njegov rad možemo s pravom smatrati pionirskim za ponovno otkriće ove obitelji u austrijskoj, mađarskoj, slovenskoj i hrvatskoj historiografiji, a poslužio je i kao poticaj samoj Nadi Klaić koja se s velikim žarom prihvatila posla „dati nepristransko oceno vloge Celjskih v deželah krone sv. Štefana“. Ona je to i pokušala objavom knjige *Zadnji knezi Celjski v deželah svete krone* u Celju 1982. godine (reprint 1991.).<sup>24</sup>

### Nada Klaić i kritika dotadašnje historiografije

Zašto je to uopće bilo potrebno? Na samome početku knjige N. Klaić je raspravila o dosezima i zaključcima dotadašnje – prvenstveno hrvatske i slovenske – literature koju je ocijenila pristranom, pa i nepravedno neprijateljskom prema Celjskima. Iako se, kronološki, prvo dotakla Ivana Tkalčića i njegove knjige *Povjestni spomenici slob. Kralj. grada Zagreba prijestolnice Kraljevine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske*, najveću je krivicu za

21 Heinz Dopsch, „Die Grafen von Cilli.-Ein Forschungsproblem?“, *Südostdeutsches Archiv* 17-18/1974-1975 (1975), 9-49, ovdje 10-11.

22 Franz Krones, *Die Freien von Sanneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli* (Graz 1883). Potpuna bibliografija Kronesovih radova dostupna je na: Ferdinand Krones, „Krones Ritter von Marchland, Franz“, *Neue Deutsche Biographie* 13 (1982), 86-87 [online verzija]; URL: <http://www.deutsche-biographie.de/pnd116555122.html> (pristupljeno: 30. lipnja 2014).

23 Dopsch, *Die Grafen*, 11.

24 Nada Klaić, *Zadnji knezi Celjski v deželah sv. Krone*, 2. izdanje (Celje 1991).

takvo gledište pripisala Vjekoslavu Klaiću koji ih je u svojoj *Povijesti Hrvata* opisao kao „strance koje je Sigismund, i sam stranac, doveo u Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo radi vlastite koristi“. S obzirom na njihovo polustoljetno djelovanje na prostorima Krune sv. Stjepana, Herman II., Fridrik II. i Ulrik II. česta su meta kritika Vjekoslava Klaića. Nada Klaić zaključuje da je prigrlio „nacionalistički stav zagrebačkih trgovaca i budimske gomile“ koji su izvršili pogrom protiv Nijemaca. Stoga je i njegov prikaz povijesti Celjskih nazvala neprihvatljivim (masnim slovima i s uskličnikom).<sup>25</sup> Nadalje, Ivan Kampuš i Igor Karaman su preuzeli njegove ocjene u knjizi *Tisućljetni Zagreb* i okarakterizirali Ulrika II. pomoću „izmišljenih grijeha koji nemaju nikakve veze sa stvarnošću“. U osvrtu na slovensku historiografiju, Klaić je kritizirala *Zgodovinu slovenskega naroda* u kojoj je Bogo Grafenauer ponovio zaključke Milka Kosa kako su „načrti Celjanov pa so bili v zadnjem obdobju tudi v globokem nasprotju s tokovi širšega razvoja“, a nastavio je i s negativnom gledanjem na Celjske jer „po svojem jeziku so bili Nemci“. Analogno kasnijoj kritici Tomislava Raukara sa stajališta hrvatske historiografije – o čemu će više riječi biti rečeno u nastavku – Grafenauer je njihovo djelovanje doživljavao kao dezintegrativno za povijesne procese na slovenskome prostoru. Vjerojatni je razlog ležao u tome što je jugoslavenski historiografski narativ, uz marksistički prijezir prema feudalcima, anakrono projicirao tadašnje državne i nacionalne granice kao povijesnu predodređenost koja je trebala poslužiti i kao vrhovno mjerilo za ocjenu uloge političkih aktera iz prošlosti. Pokušajem stvaranja neovisne teritorijalne kneževine sastavljene od dijelova Štajerske, Kranjske i Koruške, Celjski su, čini se, radili protiv interesa buduće slovenske države i njezine historiografije. Grafenauer takvo stajalište i potvrđuje citirajući Franju Baša koji je ustvrdio da oni nisu „zrasli s slovensko zemljo, ker niso imeli slovenskih dežel za središče svoje politike“. Možemo slobodno zaključiti da je Nada Klaić ispravno kritizirala zaključke dotadašnje hrvatske i slovenske historiografije, a s njezinim se ocjenama slaže i Tomislav Raukar koji je, primjerice, upozorio da se pristup Vjekoslava Klaića, zbog psihološke karakterizacije likova i umetnutih dijaloga približio povijesnom romanu te priznaje da u *Zadnji knezi Celjski* „s pravom se kritički ocjenjuje i odbacuje stanovište Vj. Klaića“.<sup>26</sup>

25 Klaić, *Zadnji knezi*, 10-11.

26 Tomislav Raukar, „Grofovi Celjski i hrvatsko kasno srednjovjekovlje“, *Historijski zbornik* 36 (1983), 113-140.

Knjiga o „stranim feudalcima“ nije, naravno, naišla na sveopće odobravanje niti potporu u vrijeme svoga nastanka. U predgovoru drugog izdanja iz 1991. godine Janez Šumrada je u bilješci napomenuo kako bi se o teškoćama koje su, prilikom pripreme prvoga izdanja 1982., urednici imali sa socijalističkom samoupravom Celja i njihovim nerazumijevanjem za potrebom objavljivanja rada o politici srednjovjekovnih Celjskih u hrvatskim zemljama, dalo štošta napisati.<sup>27</sup> Povodom izlaska *Zadnjih kneza Celjskih* organiziran je 1. listopada 1982. na „XXI. Skupu slovenskih povjesničara“ i okrugli stol na temu „Celjani v slovenskem in srednjeevropskem prostoru“ na kojem su, osim autorice, sudjelovali i poznati slovenski povjesničari i humanisti srodnih disciplina: Bogo Grafenauer, Ignacij Voje, Emilijan Cevc, Primož Simoniti, Bruno Hartman, Tatjana Bregant i Vlado Habjan. Nada Klaić izjavila je tom prilikom kako su crno-bijelo gledanje na povijest i podjela na plemićki i neplemićki tabor doveli do gotovo potpunog zanemarivanja povijesti plemstva, čime su historiografije, a posebice slovenska, ostale bez političke povijesti. U raspravi je nastavila polemizirati s Bogom Grafenauerom, dovodeći u pitanje njegovu usmjerenost na povijest slovenskoga naroda, odnosno „podložničkog sloja“, a bez vlastelinske „nadgradnje“.<sup>28</sup> Objava transkripta okrugloga stola u časopisu *Naši razgledi* trebala je izaći pod naslovom „Protiv mitom o celjskih grofovih“, ali je redakcija časopisa proširila naslov, pa je on u konačnom obliku glasio „Okrogla miza slovenskih zgodovinarjev ob knjigi Nade Klaić: Protiv mitom o Celjskih grofovih“. N. Klaić je naslov pogrešno protumačila kao napad Ignacija Voje na njezin rad te mu je oštro odgovorila u dvjema novinskim objavama. Sam je Voje kasnije ponovio svoj vrlo pozitivni stav o *Zadnjim knezima* kao značajnom doprinosu hrvatskoj historiografiji, ali i izazovu slovenskim povjesničarima.<sup>29</sup> Šumrada u svom uvodniku, osvrnuvši se na ovu kontroverzu, dodaje kako je, uz određenje manje izuzetke, slovenska historiografija pozitivno reagirala na knjigu Nade Klaić te ostala pri takvoj ocjeni i nakon detaljne kritike proizašle iz hrvatske historiografije.

27 Janez Šumrada, „Spremna beseda op ponatisu“, u: Nada Klaić, *Zadnji knezi Celjski v deželah sv. Krone*, 2. izdanje (Celje 1991), 5-8, ovdje 8, bilješka 3.

28 Bogo Grafenauer et al., „Celjani v slovenskem in srednjeevropskem prostoru; okrogla miza v Celju 1. 10. 1982.“, *Zgodovinski časopis* 37/1-2 (1983), 93-113.

29 Šumrada, „Spremna beseda op ponatisu“, 6-7.

### ***Zadnji knezi iz perspektive hrvatske historiografije: feudalna anarhija i osmanska opasnost***

“Grofovi Celjski i hrvatsko kasno srednjovjekovlje” Tomislava Raukara u osnovi je proširena recenzija knjige *Zadnji knezi*. Poznati hrvatski medievist složio se s kritikama koje je Nada Klaić iznijela na račun prethodnih ocjena Celjskih u hrvatskoj historiografiji, ali je i njezin pristup okarakterizirao kao „apologetski“, pa i prepun „divljenja“ s obzirom da je stavila naglasak na legalnost njihovog djelovanja u hrvatskom ozemlju i bez uvažavanja kriterija koje T. Raukar smatra nužnima za „analitički postupak“ prema feudalnoj aristokraciji: 1) opća društvena kriza i utjecaj feudalne elite na društvo, te 2) odnos prema osmanskoj opasnosti. Zatim se dotiče i samog naslova knjige, odnosno titulacije Celjskih kao knezova ili grofova.<sup>30</sup>

T. Raukar tvrdi kako Sigismund „cjelokupnom svojom politikom slabi kraljevsku vlast, omogućujući razmah feudalnih dinasta kao društvenu pojavu koja će obilježavati XV. stoljeće“.<sup>31</sup> Sigismundu se svakako može prigovoriti zalaganje i prodaja većeg broja kraljevskih dvoraca, čime je oslabljena financijska i politička moć krune, no potrebno je istaknuti da su temelji za jačanje plemstva čvrsto bili postavljeni još u vrijeme anžuvinske vlasti. Karlo Robert slomio je oligarhe čiji kompaktni teritorijalni posjedi su prijetili integritetu kraljevstva, ali je, dokrajčivši društveni poredak iz vremena Arpadovića, stvorio novo plemstvo sastavljeno od velikih baruna koje je čvrsto vezao uz kraljevski dvor politikom *honora*, odnosno ustupanja uprave i prihoda kraljevskih dvoraca kako bi osigurao njihovu poslušnost i vjernost. A oni su, pak, institucijom *familijara* uz sebe vezali „niže“ plemstvo, čime je Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo stvorilo neformalnu kopiju zapadnog vazaliteta.<sup>32</sup> Novo, anžuvinsko plemstvo je, međutim, vjernost kruni zadržalo još samo za vrijeme vladavine Ludovika Velikog. Odmah po njegovoj smrti nastupila je kriza s prvim naznakama povećane samosvijesti magnata. Ludovik, koji nije imao sinova, prijestolje je namijenio svojoj starijoj kćeri Mariji i njezinom mužu. Velikaši s juga države, predvođeni braćom Horvat, pozvali su posljednjeg Anžuvinca, Karla Dračkog, i postavili ga na prijestolje. Ludovikova udovica Elizabeta nije se mirila s takvim razvojem

---

30 Raukar, “Grofovi Celjski i hrvatsko kasno srednjovjekovlje”, 119.

31 Raukar, “Grofovi Celjski i hrvatsko kasno srednjovjekovlje”, 120.

32 Vidi: Martin Rady, *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary* (London 2000).

događaja te ga je dala umoriti, a zatim je zatočena zajedno s Marijom, a palatin Nikola Gorjanski je ubijen. U sveopćem kaosu grupa najmoćnijih velikaša, ujedinjenih u barunskoj ligi, imenovali su se zaštitnicima „Svete Krune“ i kraljevstva te su Sigismundu ponudili prijestolje u zamjenu za udio u moći.

Prema mišljenju Jánosa M. Baka, Sigismund u ranom periodu svoje vladavine, kada se borio za prijestolje i život svoje supruge, nije mogao spriječiti prelazak većeg dijela kraljevske domene u ruke aristokracije, a bila su mu potrebna dva desetljeća od Ludovikove smrti da se konačno učvrsti u kraljevstvu.<sup>33</sup> U to vrijeme je, od 230 dvoraca u rukama Anžuvina, samo njih 47 ostalo u kraljevskoj domeni, a od 3350 sela svega trećina. Sigismund je promijenio politiku nakon 1407. godine i povratio desetak dvoraca, ali učinjenu štetu objektivno više nije bilo moguće ispraviti. Unutarnji nemiri i barunove ambicije izravno su utjecali na daljnje slabljenje kraljevske moći. Sigismunda su baruni 1401. godine zatočili u Budimu i formirali „kraljevsko vijeće“, razvijajući ideju o kraljevstvu kao korporaciji odvojenoj od osobe kralja. Upravo je savez s Hermanom Celjskim i ženidba za njegovu kćer Barbaru omogućila Sigismundu izlazak na slobodu i očuvanje prijestolja. Budući da se „vijeće“ posvadilo oko izbora novog kandidata za Krunu sv. Stjepana, možemo pretpostaviti da bi, bez toga saveza, Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo zapalo u nov period nestabilnosti i dezintegracije da Celjski nisu svojim posjedima i vojno-ekonomskom moći stabilizirali Sigismundov položaj i poslužili mu kao oslonac protiv moćnih baruna. Sigismund je, ipak, i njihove ambicije pokušao obuzdati podržavajući Talovce u Slavoniji kao protutežu Celjskima.<sup>34</sup>

Premda je točno da su Celjski i Talovci „produkt Žigmundove politike“, ne stoji tvrdnja da „u uvjetima čvrste, centralističke vlasti, na primjer u razdoblju Anžuvina, njihov uspon ne bi bio moguć“. <sup>35</sup> Bez obzira na snagu kraljevskog autoriteta koji su Anžuvinci uživali, upravo je Karlo Robert donio odluku o takozvanim „kraljevskim donacijama“ (*donatio nova*), posjedima koji su bili izuzeti od nasljednog zakona i prenosili se cjelovito na najstarijeg sina, čime je neposredno omogućeno jačanje barunskih obitelji.<sup>36</sup> Time je zaobiđen društveno pravni mehanizam koji je

33 János M. Bak, „The Late Medieval Period, 1382-1526“, *A History of Hungary*, ur. Peter Sugar (Bloomington 1990), 54-82.

34 Klaić, *Zadnji knezi*, 50-51.

35 Raukar, „Grofovi Celjski i hrvatsko kasno srednjovjekovlje“, 138.

36 Pál Engel, *The Realm of St Stephen* (London 2001), 178-179.

onemogućavao permanentnost bogatstva i veleposjeda u rukama jedne obitelji jer bi se posjedi razmrvili među brojnim sinovima nakon smrti oca. Stjepan Lacković, moćni gospodar Čakovca, Zagorja, Međimurja i niza drugih posjeda te najjači pobunjenik protiv Sigismunda nakon poraza kod Nikopolja, proizvod je upravo takve anžuvinske politike. Sve ovo, međutim, ne znači da Celjski, poput Gorjanskih, Hunyadijevaca i ostalih moćnika, nisu težili jačanju svoje dinastije i osobne moći, ali takvo ponašanje je bilo primjereno svim akterima na političkoj pozornici srednjega vijeka. Nadalje, promatrajući razvojni ciklus Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva, možemo primijetiti kako, od druge polovice 13. stoljeća do Mohača, traje neprestana borba za prevlast između središnje vlasti i plemstva. Anžuvinci, Sigismund u drugoj polovici svoje vladavine i Matija Korvin uspijevali su se nametnuti magatima dok su posljednji Arpadovići i Jagelovići morali vlast u većoj mjeri prepustiti raznim vijećima i ligama baruna. Nada Klaić je vjerojatno previše subjektivno došla do „pozitivni oceni njihove politike u Slavoniji“,<sup>37</sup> ali svakako ne možemo prihvatiti ni ocjenu da je „pravna podloga dominacije Celjskih nad Gradecom samo egzaktan dokaz o dubokim poremećajima u hrvatskom društvu u Sigismundovu razdoblju“.<sup>38</sup>

Celjski su svojim gradovima Celju i Varaždinu dodjeljivali privilegije i povlastice jednako kako su to činili i drugi vlastelini, ali su se u obrani Gradeca od prezezanja slavonskih velikaša pozivali na banski autoritet koji je, formalno-pravno, proizlazio iz kraljevskog ovlaštenja te nastupali kao arbitri, a ne stranka u sporu.<sup>39</sup> Time se jasno vidi da je vlast nad Gradecom kao slobodnim kraljevskim gradom bila *honor* koji je dolazio s banskom čašću. Stoga je Matko Talovac bio gospodar Gradeca za svojega banovanja, a Ulrik II. nakon 1445. godine. Nada Klaić smatra da su Celjski 1405. stekli nasljednu bansku čast kao što su i Gorjanski stekli palatinat.<sup>40</sup> Time je pokušala legitimirati i Ulrikovo osvajanje slavonskoga banata 1446. nakon smrti Matka Talovca kao „boj za stare pravice u Slavoniji“.<sup>41</sup> Nasljedna banska čast je, međutim, fikcija koju je prvi spomenuo Heinz Dopsch, a zatim preuzela i N. Klaić.<sup>42</sup> Mađarski povjesničar Istvan Tringli navodi kako nasljedne časti nisu postojale u

37 Klaić, *Zadnji knezi*, 112.

38 Raukar, „Grofovi Celjski i hrvatsko kasno srednjovjekovlje“, 119.

39 Klaić, *Zadnji knezi*, 86-87.

40 Klaić, *Zadnji knezi*, 34.

41 Klaić, *Zadnji knezi*, 81.

42 Dopsch, „Die Grafen von Cilli“, 21.

srednjovjekovnoj Ugarskoj, već su se, formalno-pravno, sve časti uživale „milošću vladara“ (*durante beneplacito regis*).<sup>43</sup> Međutim, postojala je tendencija među aristokracijom da se visoke dužnosti, poput one bana, vojvode ili palatina, monopoliziraju unutar jedne obitelji tijekom više generacija, a pogotovo nakon nestanka anžuvinskog autoriteta.<sup>44</sup> Ulrik II. je, dakle, vjerojatno smatrao da čast slavonskog bana pripada njegovoj obitelji iako se Sigismund potudio da prekine njihov kontinuitet postavljanjem Matka Talovca umjesto Hermana II. Čak je i u vrijeme Ludovika bilo normalno da, primjerice, otac i sin Stjepan Lacković budu hrvatski banovi i vršitelji brojnih drugih uglednih službi u kraljevstvu tako da se vjerojatno već onda rodila ideja o pravu određenih obitelji na visoke službe, a srastanje obitelji i konkretne službe samo je logična evolucija takva razmišljanja. Treba pritom naglasiti da Ulrik II. nikada nije iskazao težnje prema odvajanju od Krune sv. Stjepana. U vrijeme građanskog rata između habsburške i jagelonske stranke u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu Ulrik je nastupao kao zaštitnik prava svog rođaka Ladislava Postumnog.<sup>45</sup> U zamjenu za priznanje svoga prava na prijestolje Vladislav III. proglasio je Celjske *veris atque legitimis membrs corone regni Hungarie*, čime su jasno dali do znanja da se smatraju dijelom kraljevstva.<sup>46</sup> Ni u vrijeme zenita svoje moći, nakon što je oslobodio Ladislava Postumnog iz skrbništva Fridrika III., Ulrik II. nije iskazivao nikakve namjere prema slabljenju kraljevstva ili svojoj emancipaciji. Naprotiv, čini se da je njegova ambicija bila ispunjena upravo kroz osobu vladara prema kojem je nastupao kao savjetnik, mentor i svojevrсни zamjenski otac, što je, uzevši u obzir veliko rivalstvo s Hunyadijevcima, u konačnici i dovelo do njegova ubojstva u Beogradu 1456. godine.

U nestabilnim okolnostima u kraljevstvu zbog borbe za utjecaj na vladara između Celjskog i Hunyadija, nije ispravno ni hvaliti niti kuditi Ulrikovu poziciju. Nasilno osvajanje slavonskog banata – koje je kasnije priznao, a time i legalizirao i sam Ivan Hunyadi kao regent Ugarske<sup>47</sup> – može se tumačiti kao faktor nestabilnosti, ali učvršćivanje vlasti Celjskih u Slavoniji, a potom i Hrvatskoj, čini se da je prije

43 István Tringli, “Die Würden und die Besitzungen der Cillier in Ungarn”, *Celjski grofje, stara tema – nova spoznanja*, ur. Rolanda Fugger Germadnik (Celje 1998), 115-124, ovdje 116.

44 Elemér Mályusz, *Kaiser Sigismund in Ungarn 1387-1437* (Budimpešta 1990), 85.

45 Engel, *St Stephen*, 280-283 i Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata* 3 (Zagreb 1975), 209-221

46 Robert Kurelić, “Status Celjskih grofova kao kneževa Svetog Rimskog carstva”, *Zgodovinski časopis* 60/1-2 (2006), 49-68, ovdje: 59.

47 Klaić, *Povijest*, 269-270.

trebalo ili moglo poduprijeti kraljevsku vlast nego li doprinijeti feudalnoj anarhiji. T. Raukar navodi kako „proces oligarhijskog jačanja zahvaća i stare feudalne obitelji“, što pokazuje na primjeru Frankopana koji bi bili zagospodarili baštinom Nelipčića da ih Sigismund nije spriječio uzdignućem Talovaca.<sup>48</sup> Ulrik Celjski je, širenjem svog utjecaja na jug uspio u svoju orbitu privući i dio Frankopana koji su se razdvojili u konkurentne loze 1449. godine. Već 1446. sklapa saveze s Martinom i Stjepanom, a 1448. u njegovoj pratnji nalazimo Martina, Dujma i Sigismunda 1449. godine.<sup>49</sup> Hrvatski velikaši prate ga i u vrijeme krunicidbe tek rođenog Ladislava Postumnog, a austrijski izvori spominju *Krabaten* i među križarskom vojskom koja ga je dopratila do Beograda uoči njegova ubojstva. Štoviše, zapis u *Codex Iuris Canonici* koji je vjerojatno nastao iz pera sudionika križarskog pohoda, navodi i izvjesnog *Gregorn von Krabatten* kao jednog od dvojice ljudi Ulrika Celjskog koji su bili s njime u času atentata te koji je i sam pretrpio mnogo udaraca i bio zarobljen.<sup>50</sup> Rodbinske veze Frankopana s Celjskima – Ulrikova majka Elizabeta kći je Stjepana I. – vjerojatno su i njima omogućile tješnje veze sa Svetim Rimskim Carstvom. Kao neformalni kraljev skrbnik što ga je kralj imenovao za bana Hrvatske i Dalmacije, Ulrik II. bio je na vrhuncu moći te ga se čak i Venecija pribojavala upravo zbog njegove bliskosti s kraljem.<sup>51</sup> Kako Ulrik nije imao sinova, možemo pretpostaviti da je njegova tadašnja ambicija bila vjerojatno ostvarena kroz osobu Ladislava Postumnog koji mu je apsolutno vjerovao i obasuo ga častima – nakon smrti Ivana Hunyadija imenovan je i „generalnim kapetanom Ugarske“.<sup>52</sup> Iz svega navedenog smatramo da je Nada Klaić donekle ipak bila u pravu kada je naglašavala streloviti politički uspon posljednjih Celjskih kao pozitivnu odliku za povijest Hrvatske u 15. stoljeću. Unatoč otporu Jagelovićima i sukobu s Hunyadijevcima, Celjski nisu iskazivali nikakve vidljive separatističke tendencije, već su, naprotiv, vrlo vjerojatno služili kao oslonac kraljevske vlasti kao i u

48 Raukar, „Grofovi Celjski i hrvatsko kasno srednjovjekovlje“, 120.

49 *Die Chroniken der fränkischen Städte: Nürnberg. Die Chroniken der deutschen Städte vom 14. bis ins 16. Jahrhundert*. Vol. 2. (Göttingen 1961), 477-478. Božo Otorepec, *Centralna kartoteka srednjeveških listin* (Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske Akademije znanosti in umetnosti), 2. veljače 1446.; savez sa Stjepanom Frankopanom, 29. rujna 1444., Ozalj.

50 Mlinar, *Podoba*, 115, 273. Moguće je da je riječ o Jurju Cetinskom, sinu Ivana (Anža) Frankopana.

51 Klaić, *Povijest*, 329.

52 Engel, *St Stephen*, 295.

vrijeme kritičnih godina Sigismundove vladavine. Uzmemo li kao mjerilo dinamiku (ne)ravnoteže moći na relaciji vladar-plemstvo, onda su svakako Celjski doprinijeli stabilizaciji krune u Ugarskoj i Hrvatskoj te im se tu može pripisati pozitivna uloga.

Odnos prema osmanskoj ugrozi drugi je važan kriterij koji T. Raukar postavlja i smatra kao „jedini primjeren XV. stoljeću, a to su egzistentni problemi Balkana i Podunavlja“ u ocjeni uloge plemićkih obitelji kao političkih aktera. Navodi i tezu Otokara Keršovanija koji je 1939./1940. godine upozorio da je stvaranje snažne države kao brane pred Osmanlijama objektivni interes civilizacije. Hunyadijevcima, stoga, daje prednost pred Celjskima, pojašnjavajući svoju odluku tezom da su „južnoslavenskim društvima bili neusporedivo potrebniji protuturski borci“.<sup>53</sup> Jedan od ključnih čimbenika za negativnu ocjenu Celjskih historiografija je nalazila u događaju u proljeće 1456. godine kada je Ulrik nagovorio kralja Ladislava da, nakon dolaska vijesti o približavanju osmanske vojske Beogradu, napuste Budim i upute se prema Beču. Problem je, međutim, u tome tko donosi vijest o navodnom bijegu. T. Raukar je analizirao postojeće suvremene izvore i ispravno zaključio da ne postoje dokazi o „bijegu“ s dvora, već se, prema pismu papina legata Ivana Carvajala franjevcu Ivanu Kapistranu jedino može doznati da je kralj „otišao u lov“ te se nije vratio.<sup>54</sup> Vijesti o njegovu bijegu na nagovor Ulrika II. Celjskog Thuróczyev su dodatak priči koju su kasnije koristili, kao što je već navedeno, svi pisci i pjesnici povezani s dvorom Matije Korvina. Ulrik II. se spominje tek u Austriji, i to kao jedan od organizatora križarske vojske sastavljene pretežno od Nijemaca koju su on i kralj povelili prema Beogradu nakon što je Ivan Hunyadi bio podlegao kugi. Zapis iz *Codex Iuris Canonici* navodi na zaključak da je Ulrik II. bio omiljen među križarima, a slično se može vidjeti i iz pjesama Michaela Beheima – i samog sudionika pohoda – koji se još 1462. prisjeća Ulrika kao „plemenitog kneza“.<sup>55</sup> Tvrdnja Nade Klaić da se Celjski povukao jer je Ivan Hunyadi želio svu slavu za sebe i nije htio njegovu pomoć subjektivna je i ne počiva na nikakvim dokazima osim apologetskim željama autorice.<sup>56</sup> Ignacij Voje pretpostavlja da je Ulrik II. vodio prijateljsku politiku prema osmanskom dvoru zbog toga što je sestra njegove supruge bila udana

53 Raukar, „Grofovi Celjski i hrvatsko kasno srednjovjekovlje“, 136.

54 „rex ivit venatum“ – Raukar, „Grofovi Celjski i hrvatsko kasno srednjovjekovlje“, 129.

55 Mlinar, *Podoba*, 104-108, 268.

56 Klaić, *Zadnji knezi*, 101.

za sultana Murata.<sup>57</sup> I dok Celjska kronika navodi kako je Murat bio prijateljski naklonjen prema Celjskima, ne postoje izravni dokazi da je to prijateljstvo iole utjecalo na Ulrika, a pogotovo u vrijeme Mehmeda II. koji je vojno pritisnuo njegovog punca Đurađa Brankovića. Prihvatimo li dužnost obrane od Osmanlija kao jedan od najvažnijih kriterija za ocjenu uloge plemstva u 15. stoljeću, onda trebamo uzeti u obzir i novija historiografska dostignuća i mišljenje Géze Perjésa koji, u svojoj izvršnoj monografiji naslovljenoj *The Fall of the Medieval Kingdom of Hungary*, tvrdi da Mehmedov plan nije bio osvajanje Ugarske jer je to, zbog logističkih ograničenja tadašnje osmanske države, naprosto bilo nemoguće. Osvajanje Beograda trebalo je spriječiti Ugarsku da ugrozi osmanska osvajanja na jugoistoku, a ne služiti kao odskočna daska za osvajanje Podunavlja.<sup>58</sup> Ako su Ulrik II. i Mehmed II. doista njegovali dobre odnose, onda je moguće i da je Celjski grof bio obaviješten o krajnjim dometima osmanskih ambicija. Nadalje, Ulrikove aktivnosti oko osvajanja Bosne na koju je polagao nasljedno pravo, pomaganje vojvode Stjepana Vukčića i okrupnjavanje hrvatskog plemstva pod sobom mogu se tumačiti i kao pokušaji konsolidacije hrvatskih zemalja pod svojom vlašću radi lakše obrane. Celjski grof njegovao je i izraženi viteški imidž, što je mogla biti i poruka usmjerena prema obrani od Osmanlija.<sup>59</sup> Međutim, teško je u konačnici vrednovati ulogu Celjskih u obrani od Osmanlija jer je Ulrik II. ubijen upravo tada kad se pojavio na čelu križarske vojske kako bi pomogao u obrani Beograda. Jednako ne možemo prihvatiti ni subjektivnu interpretaciju Nade Klaić koliko god ona bila i moguća. Rivalstvo zbog slave u borbi nije bila strana pojava u kasnom srednjovjekovlju te je čak uzrokovala i propast kampanje na Nikopolju.<sup>60</sup> Činjenica jest da je Hunyadi na sve načine pokušavao doseći poseban status Celjskih u Ugarskoj i trošio mnogo energije kako bi ih nadvisio u međusobnim političkim obračunima, pa nije nezamisliva niti tvrdnja da nije sa svojim najvećim suparnikom htio dijeliti slavu, no za takvu tvrdnju nema nikakvih dokaza.<sup>61</sup>

57 Ignacij Voje, "Balkanska politika Celjskih grofova", *Celjski grofje, stara tema – nova spoznanja*, ur. Rolanda Fugger Germačnik (Celje 1998), 103–114.

58 Géza Perjés, *The Fall of the Medieval Kingdom of Hungary* (New York 1989), 45–46.

59 Robert Kurelić, "Simboli statusa i moći: kneževski pečati Celjskih grofova", *Med Srednjo Evropo in Sredozemljem – Vojetov zbornik*, ur. Sašo Jerše, Darja Mihelič i Peter Štih (Ljubljana 2006), 61–78.

60 U bici kod Nikopolja francusko-burgundski križari nisu htjeli pustiti mađarsko-vlaško pješaštvo da prvi krenu u napad jer su tvrdili da pravo na prvi juriš i slava pripadaju njima. Usp. Aziz Surya Atiya, *The Crusade of Nicopolis* (London 1934).

61 Tringli, *Würden*, 122.

## Knez ili grof?

Potrebno se još dotaći i naslova same knjige *Zadnji knezi*, odnosno titule kneza kojoj Nada Klaić daje prednost pred grofovskom. T. Raukar i B. Grafenauer bili su mišljenja da historiografija treba koristiti nazivlje koje i sami Celjski upotrebljavaju, a to je titula grofa.<sup>62</sup> N. Klaić u knjizi više puta naglašava njihov status kao *principes sacri imperii*,<sup>63</sup> pa kaže: „tražila sam da i u našim knjigama budu knezovi, da se njima da dolično mjesto, jer ako je knez nije pokneženi grof, nego je knez!“ (uskličnik autorice).<sup>64</sup> Demantira, međutim, sebe samu citatom isprave kojom su Fridrik II. i Ulrik II. uzdignuti u kneževski rang i u kojoj jasno stoji da ih Sigismund promiče u „*gefürsten grafen*“.<sup>65</sup> Nejasno je zašto Klaić inzistira da pokneženi grof i knez nisu isti stalež budući da izvori dokazuju suprotno.<sup>66</sup> Knez je univerzalni naziv za vladajuću aristokraciju Svetoga Rimskog Carstva dok je „pokneženi grof“ tehnički termin kako bi se grofovi-kneževi razlikovali od „običnih“ grofova koji su ovisili o sudskoj vlasti kneževa. Celjski su sebe nazivali grofovima (*comites*) jer je to bila njihova titula, poput vojvoda Austrije ili markgrofova Brandenburga. Spor oko upotrebe naslova u hrvatskoj historiografiji nije pitanje same terminologije, nego političke moći i simboličkog kapitala koji su Celjski uživali. N. Klaić naglašava poseban status Celjskih i srpskog despota koji su obojica oslovljavani kao *illustris princeps* u Ugarskoj te time bili simbolički izdignuti iznad ugarskog plemstva koje takve salutacije nije poznavalo.<sup>67</sup> Međutim, a što je problematičnije, pripisuje im da jedini imaju status *membrum sacre corone*, što nije istina jer je ideja o Svetoj Kruni i nastala iz pera lige baruna u vrijeme Sigismundove slabosti. Klaić istovremeno dodjelu naslova *princeps* Ivanu Hunyadiju od strane pape Nikole V. naziva „lep okrasek“<sup>68</sup> što je u osnovi točno, ali jednako vrijedi i za Celjske i srpskog despota. Kneževske titule Svetoga Rimskog Carstva i titula despota – druga po snazi nakon bizantskog cara – u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu nemaju formalno-pravnu vrijednost te su i one, tehnički,

62 Raukar, „Grofovi Celjski i hrvatsko kasno srednjovjekovlje“, 135; Grafenauer et al., „Celjani“, 94.

63 Klaić, *Zadnji knezi*, 23, 49, 61, 63, 90, 93, 95

64 Grafenauer et al., „Celjani“, 94.

65 Klaić, *Zadnji knezi*, 63.

66 Kurelić, „Status Celjskih“, 51-54.

67 Vendar je bil sabor preslaboten nasprotnik dvema princepsoma ki sta tedaj bila ob kralju: Ulriku in despotu Jurju – Klaić, *Zadnji knezi*, 93

68 Klaić, *Zadnji knezi*, 90.

samo „lijep ukras“. To je najbolje demonstrirao upravo Nikola Iločki, suparnik Celjskih u Slavoniji, koji je odbijao oslovljavati Fridrika II. i Ulrika II. „presvijetlim kneževima“, već je koristio oblike oslovljavanja primjerene ugarskim barunima. Činjenica da su brojni plemići u zemljama Krune sv. Stjepana prihvatili oslovljavati Celjske kao kneževe odraz je pristojnosti i straha. Iločki je tada bio u poziciji da se ne mora pribojavati odmazde „kneževa“, pa nije niti mario za njihov carski rang.<sup>69</sup>

U historiografiji je potrebno jasno odijeliti titulu od oznake pripadnosti staležu. Celjski su bili kneževi Svetoga Rimskog Carstva kao što su to bili i Gorički grofovi, i to je svakako potrebno spomenuti za period njihove povijesti nakon 1436. godine. Budući da se u svome radu bavila u najvećoj mjeri posljednjim Celjskim, Ulrikom II., čiji je politički život bio posvećen borbi za afirmaciju kneževskog statusa u Svetom Rimskom Carstvu, ali i u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu, umetanje pojma „knezi“ u naslov knjige svakako odgovara simboličkom statusu i političkoj snazi koju su oni uživali na prostorima svoga političkog i društvenog djelovanja. Međutim, ispravan naziv u hrvatskoj historiografiji treba biti „grof“, što odgovara njihovoj tituli *comes/Graf* i u historiografijama ostalih zemalja Srednje Europe, a i uvriježeno je u Hrvatskoj za plemstvo Svetoga Rimskog Carstva. U ovome slučaju je inzistiranje Nade Klaić na nazivu „knez“ ipak pogrešno i subjektivno.

## Zaključak

Unatoč svim nedostacima i (ne)opravdanim kritikama, ocjenu znanstvenog rada Nade Klaić na temu Celjskih grofova najbolje je sažeo Janez Šumrada u predgovoru drugog izdanja *Zadnjih kneza*: „Knjiga N. Klaić ostaje kljub nekaterim metodološkim pomanjkljivostim (avtorica npr. sploh ni upoštevala arhiva Celjskih, ko je bil tedaj še v Hišnem, dvornem in državnem arivu na Dunaju in se danes hrani v Arhivu Slovenije v Ljubljani!) in stvarnim napakam vpoštevanja vredna in za študij širše dinastične politike Celjskih neizogibno potrebna“.<sup>70</sup> Ignoriranje Celjskog kućnog arhiva veliki je metodološki nedostatak u radu Nade Klaić koji je samo donekle kompenziran iscrpnom analizom dostupnih izvora s područja zemalja Krune sv. Stjepana, kao i korištenjem *Celjske kronike* i Dopscheva rada. U konačnici je najvažniji doprinos Nade Klaić

<sup>69</sup> Kurelić, „Status Celjskih“, 61-62.

<sup>70</sup> Šumrada, „Spremna beseda op ponatisu“, 8.

upravo u onome što je i bila njezina specijalnost: polemika i postavljanje izazova i pitanja za buduća istraživanja. Nakon objave *Zadnjih kneza* i okrugloga stola u Sloveniji – pogotovo nakon stjecanja neovisnosti – znatno je porastao interes za Celjske, što je kulminiralo međunarodnim simpozijem na temu „Celjski grofje, stara tema – nova spoznanja“ održanim 27.-29. svibnja 1998. godine na kojem su referate izlagali trideset i četiri istraživača iz Slovenije, Hrvatske, Austrije i Mađarske, a koji su zatim i objavljeni u posebnom zborniku.<sup>71</sup> U uvodniku je Peter Štih dao za pravo Nadi Klaić i njezinoj primjedbi kako je slovenska historiografija, u ignoriranju povijesti plemstva, zapravo lišena političke povijesti.<sup>72</sup> Među izlagačima su se našli i Vlado Habjan i Ignacij Voje s temama koje su nagovijestili na okruglom stolu. Uzmemo li se u obzir znanstveni interes za Celjske grofove u posljednjih trideset godina, pa i brojni radovi objavljeni u Sloveniji, Hrvatskoj i inozemstvu, možemo s velikom sigurnošću ustvrditi da je rukavica koju je Nada Klaić „bacila u lice“ tadašnjoj jugoslavenskoj historiografiji, a posebice slovenskoj, djelovala motivirajuće na oživljavanje interesa za moćni rod koji je pedesetak godina aktivno usmjeravao političke procese u jugoistočnoj Europi te, sa stajališta hrvatskih zemalja, nagovijestio povijesni razvoj ostvaren stoljeće kasnije izborom Ferinanda I. za hrvatskog kralja. Rad Nade Klaić na Celjskim grofovima bio je polemičan, uvelike subjektivan, pa i metodološki manjkav, ali je ispunio jednu od temeljnih znanstvenih dužnosti: beskompromisnu borbu za one dijelove prošlosti koji su iz političkih i ideoloških razloga bivali potisnuti u pozadinu, zanemarivani i ocrnjeni. Za takvu borbu i za veliki doprinos poticaju daljnjih istraživanja Nada Klaić zaslužuje veliko priznanje i uvrštenje njezine knjige *Zadnji knezi* kao nezaobilazne literature za povijest „Celjskih kneževa“.

71 Rolanda Fugger Germađnik (ur.), *Celjski grofje, stara tema – nova spoznanja* (Celje 1998).

72 Peter Štih, „Celjski grofje – še vednoraziskovalni problem?“, *Celjski grofje, stara tema – nova spoznanja*, ur. Rolanda Fugger Germađnik (Celje 1998), 11-22, ovdje 13.

## Izvori i literatura

- Appelt, Heinrich. *Die Urkunden Friedrich I. Teil 3: Die Urkunden Friedrich I. 1168-1180* (Hannover 1985).
- Atiya, Aziz Surya. *The Crusade of Nicopolis* (London 1934).
- Bak, János M. "The Late Medieval Period, 1382-1526", *A History of Hungary*, ur. Peter Sugar (Bloomington 1990), 54-82.
- Die Chroniken der fränkischen Städte: Nürnberg. Die Chroniken der deutschen Städte vom 14. bis ins 16. Jahrhundert.* Vol. 2. (Göttingen 1961).
- Dopsch, Heinz. "Die Grafen von Cilli.-Ein Forschungsproblem?", *Südostdeutsches Archiv* 17-18/1974-1975 (1975), 9-49.
- Engel, Pál. *The Realm of St Stephen* (London 2001).
- Fugger Germadnik, Rolanda (ur.). *Celjski grofje, stara tema – nova spoznanja* (Celje 1998).
- Grafenauer, Bogo et al. "Celjani v slovenskem in srednjeevropskem prostoru; okrogla miza v Celju 1. 10. 1982.", *Zgodovinski časopis* 37/1-2 (1983), 93-113.
- Hillen, Christian – Stürner, Wolfgang – Thorau, Peter. *Der Staufer Heinrich (VII.). Ein König im Schatten seines kaiserlichen Vaters* (Göppingen 2001).
- Klaić, Nada. "Dominik Mandić, *Rasprave iz stare hrvatske povijesti*, Rim: Hrvatski povijesni institut, 1963", *Historijski zbornik* 21-22/1968-1969 (1969): 605-611.
- Klaić, Nada. "Još o prvom 'čudu' iz djela *Historia sancti Christophori martyris*", *Jadranski zbornik* 12/1982-1985 (1985): 525-538.
- Klaić, Nada. "Nekoliko riječi o kartularu samostana sv. Marije u Zadru", *Historijski zbornik* 19-20/1966-1967 (1968) 1-4, 501-515.
- Klaić, Nada. *Zadnji knezi Celjski v deželah sv. Krone*, 2. izdanje (Celje 1991).
- Klaić, Vjekoslav. *Povijest Hrvata* 3 (Zagreb 1975).
- Krieger, Karl-Friedrich. *Rudolf von Habsburg* (Darmstadt 2003).
- Krones, Ferdinand. "Krones Ritter von Marchland, Franz", *Neue Deutsche Biographie* 13 (1982), 86-87 [online verzija]; URL: <http://www.deutsche-biographie.de/pnd116555122.html> (pristupljeno: 30. lipnja 2014).
- Krones, Franz. *Die Freien von Sanneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli* (Graz 1883).
- Kurelić, Robert. "Pregled povijesti grofova Celjskih", *Historijski zbornik* 59 (2006), 201-216.
- Kurelić, Robert. "Simboli statusa i moći: kneževski pečati Celjskih grofova", *Med Srednjo Evropo in Sredozemljem – Vojetov zbornik*, ur. Sašo Jerše, Darja Mihelić i Peter Štih (Ljubljana 2006), 61-78.
- Kurelić, Robert. "Status Celjskih grofova kao kneževa Svetog Rimskog carstva", *Zgodovinski časopis* 60/1-2 (2006), 49-68.
- Mályusz, Elemér. *Kaiser Sigismund in Ungarn 1387-1437* (Budimpešta 1990).
- Margetić, Lujo. "Nada Klaić, Vinodol od antičkih vremena do knezova Krčkih i Vinodolskog zakona, Pazin – Rijeka, 1988., 143 str.", *Historijski zbornik* 41 (1988), 345-348.

- Mertens, Dieter. "Der Fürst: Mittelalterliche Wirklichkeiten und Ideen", *Der Fürst: Ideen und Wirklichkeiten in der europäischen Geschichte*, ur. Wolfgang Weber (Köln 1998), 67- 89.
- Mitteis, Heinrich. *Lehnrecht und Staatsgewalt: Untersuchungen zur Mittelalterlichen Vervassungsgeschichte*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft (Weimar 1933).
- Mlinar, Janez. *Podoba Celjskih grofov v narativnih viri* (Ljubljana 2005).
- Otorepec, Božo. *Centralna kartoteka srednjeveških listin* (Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske Akademije znanosti in umetnosti).
- Perjés, Géza. *The Fall of the Medieval Kingdom of Hungary* (New York 1989).
- Rady, Martin. *Nobility, Land and Service in Medieval Hungary* (London 2000).
- Raukar, Tomislav. "Grofovi Celjski i hrvatsko kasno srednjovjekovlje", *Historijski zbornik* 36 (1983), 113-140.
- Salewski, Michael. *Geschichte Europas: Staaten und Nationen von der Antike bis zur Gegenwart* (München 2000).
- Schlinker, Steffen. *Fürstenamt und Rezeption: eichsfürstenstand und gelehrte Literatur im späten Mittelalter* (Köln 1999).
- Schneidmüller, Bernd. "Heinrich der Löwe. Innovationspotentiale eines mittelalterlichen Fürsten", *Staufer & Welfen. Zwei rivalisierende Dynastien im Hochmittelalter*, ur. Werner Hechberge i Florian Schuller (Regensburg 2009), 50-65.
- Štih, Peter. "Celjski grofje – še vednoraziskovalni problem?", *Celjski grofje, stara tema – nova spoznanja*, ur. Rolanda Fugger Germadnik (Celje 1998), 11-22.
- Šumrada, Janez. "Spremna beseda op ponatisu", u: Nada Klaić, *Zadnji knezi Celjski v deželah sv. Krone*, 2. izdanje (Celje 1991), 5-8.
- Tringli, István. "Die Würden und die Besitzungen der Cillier in Ungarn", *Celjski grofje, stara tema – nova spoznanja*, ur. Rolanda Fugger Germadnik (Celje 1998), 115-124.
- Voje, Ignacij. "Balkanska politika Celjskih grofov", *Celjski grofje, stara tema – nova spoznanja*, ur. Rolanda Fugger Germadnik (Celje 1998), 103-114.
- Weinfurter, Stefan. "Die Zentralisierung der Herrschaftsgewalt im Reich unter Kaiser Heinrich II.", *Historisches Jahrbuch* 106 (1986), 241-297.

## **Nada Klaić and the Counts of Cilli: three decades later**

### **Summary**

Nada Klaić was renowned for her tendency to argue vehemently and somewhat aggressively when she believed her argument to be just and sound. Such was also the case when she decided to tackle the subject of the Counts of Cilli in the medieval Kingdom of Hungary and Croatia whom she considered to have been unjustly demonized by the historiographies of Slovenia and Croatia, the two republics of former Yugoslavia in which the Cilli held possessions and exerted a great amount of political influence. When her book "*Zadnji knezi Celjski v deželah sv. Krone*" (of Hungary) was published in 1982 it kick-started a renewed interest for the family, previously deemed to be unimportant due to being branded as "class enemies" in Marxist historiography that was prevalent at the time in communist Yugoslavia. The book was received with positive acclaim in Slovenia, with minor objections. More detailed and precise criticism was penned by the Croatian medievalist Tomislav Raukar who agreed with Klaić's assessment of the earlier Croatian historiography regarding the Cilli, but also pointed out two, in his mind, key criteria that needed to be observed when evaluating the role of the 15<sup>th</sup>-century aristocracy in the 15<sup>th</sup>-century Croatia: the relationship between king, nobility and town, and the Ottoman threat. I argue that Nada Klaić's treatment of the Cilli was biased to an extent, but her great admiration for the last Cilli was not entirely misplaced. The Cilli seem to have performed a key role in Croatian history in the mid-fifteenth century by serving as a uniting force – their relative power was so immense that they managed to keep the other Croatian magnates in check, thereby preventing a further disintegration of royal authority which they helped stabilize in the first place – Herman II's support of Sigismund in the crisis at the turn of the century was vital in ensuring his survival on the Hungarian throne. Moreover, Ulrich II, being the last of his line, seems to have fulfilled most of his ambitions through his nephew, King Ladislas V Posthumous, whom he also tutored as an informal guardian and the power behind the throne. As for the Ottoman threat, I argue that it is hard, if not impossible, to judge the Cilli by this criterion since Ulrich II was assassinated while he was leading a crusader force to relieve the siege of Belgrade. Far too much remains in the domain of "what if" in order to judge their contribution to Ottoman defense, but the actions of Ulrich II indicate that he may have been preparing to forge a large and powerful domain under his rule which would have been able to contribute significantly to the defense of the kingdom, especially since he never displayed any separatist notions regarding the Kingdom of Hungary. And finally, even though Nada Klaić vehemently argued in favor of calling the Cilli "princes," they were and should be referred to as "counts." It is a fact that they were elevated to the rank of princes of the Holy Roman Empire in 1436, but a prince

was a designation of rank, of belonging to an estate, and not a title. All this notwithstanding, Nada Klaić's book on the last Cilli should still be considered a fundamental study of this noble family and it has aged well in the three decades since its first publication.